

land och 1 ex. för vardera av universitetsbiblioteken i London och Oslo. Förhandlingar ha förts rörande ev. utgivande av *Missale aboense* i LPS:s urkundserie. Ansökan om anslag ur Humanistiska fonden till utgivande av *Breviarium lincopense* har f. n. ej kunnat bifallas. Nytryck av tidegårdens Antifonale har kontrakterats med Gleerups förlag. Som årspublikation för arbetsåret har utsänts ett häfte av *Missale lundense*.

Styrelsen har under arbetsåret sammanträtt in pleno den 10/2 och 5/8 samt vid behov per capsulam handlagt vissa löpande ärenden.

Samarbetet med företrädare för tidegårdssträvandena i de nordiska länderna har under arbetsåret fortsatt i form av fortlöpande kontakt och ömsesidigt utbyte av text- och musikmaterial. LPS:s styrelse erhöll vid Helsingörkonferensen 1947 i uppdrag att anordna ett sammanträde med den nordiska nämnden för tidegården i samband med LPS:s fortbildningskurs i Halmstad den 2—8/3 1948.

LPS har liksom föregående år samarbetat med KSV, närmast i frågor rörande kursverksamhet och studiematerial.

Halmstad den 7 augusti 1948.

För LPS:

Arthur Adell.

/Pehr Edwall.

Revisionsberättelse.

Undertecknade, av LPS:s årsmöte 1947 utsedda revisorer, hava granskat sällskapet räkenskaper för tiden 1 juli 1947 till 30 juni 1948 och få härmed avgiva följande revisionsberättelse:

Inkomster:

Behållning från 1946/47.....	2121:71
Medlemsavgifter	1020:—
Halmstadkonventet 1947	653:09
Övriga inkomster	55:23
	<hr/>
Summa kronor	3850:03

Utgifter:

Halmstadkonventet 1947	436:50
Missale Lundense	1293:65
Pren. på Sv. Gudstjänstliv ...	103:50
Expeditionskostnader	41:51
Övriga utgifter	37:60
Behållning till år 1948/49	1937:27
	<hr/>
Summa kronor	3850:03

Förestående räkenskaper hava av oss denna dag granskats utan anmärkning. Ansvarsfrihet tillstyrkes.

Harplinge och Veinge den 21 juli 1948.

Reinhold Andersson. Sven Ljung.

Vadstena klostres byggnadshistoria.

Vårt lands bäst bevarade klosterlämning har under tidernas lopp fått många skildrare men först nu har en fullt vetenskaplig framställning sett dagen. Författaren, antikvarien *Bertil Berthelson*,

Bertil Berthelson, Studier i Birgittaordens byggnadsskick I. Vitterhetsakademins handl., 63, Stockholm 1947.

som i tjuo år sysslat med Vadstena klostrets byggnadshistoria, har publicerat resultatet av sina undersökningar tillika med studier av dotterklostren i Maribo på Lolland, Mariager på Jylland, Gnadenberg sydost om Nürnberg, Altomünster nordväst om München, Nådendal i Finland, Marienbrunn vid Danzig och Pirita vid Tallin. I verkets första del behandlas anläggningsplanen och dess tillämpning med dess byggnadshistoriska och kronologiska problem. En planerad andra del kommer att ägnas åt en konsthistorisk prövning och analys. Vi ha med verkets första del fått en utomordentligt sakrik och ytterligt omsorgsfullt utförd presentation av ett viktigt kyrkohistoriskt och byggnadshistoriskt material. Med hjälp av Birgittas egna föreskrifter, vilka återfinnas i Uppenbarelserna, i Regula Salvatoris och i systrarnas Lucidarium, kan också det specifikt birgittinska utkristalliseras, varmed förf. lyckats trots texternas oklarheter och motsägelser. Vid jämförelserna mellan å ena sidan sierskans egna direktiv och anvisningar både beträffande helhet och detaljer och å andra sidan byggnaderna själva kan förf. som slutresultat fastställa, att de förra innehålla så många sakliga uppgifter, att benämningen Sveriges förste arkitekt visst inte är överdriven utan välgrundad. På ett synnerligen intressant sätt får sambandet mellan innehåll och form i hennes föreskrifter ibland en symbolisk karaktär. Enbart denna synpunkt vore värt en ingående undersökning och sammanställning med jämförligt europeiskt material för belysande av medeltida byggnadsuppfattning. Den symboliska synpunkten skall därvid visa sig vara genomgående starkt betonad.

Klostret i Vadstena, som givetvis utgör avhandlingens tyngdpunkt, kan nu ingående skärskådas ur byggnadshistorisk synpunkt. När den första byggmästaren, som hette Johan Pettersson, år 1369 anlände till Vadstena för att börja sitt arbete, fanns ej annat »än ett öde rum och ej ens ett grand av en byggnad, annat än de nedrivna murarna av tre stenhus». Sannolikt ha dessa hus ingått i den kungsgård, som fanns här tidigare och som är omtalad i konung Magnus' och drottning Blankas testamenten. Berthelsons undersökning av munkklostret visar dessutom, att en del grundmurar under detta kunna härröra från dessa byggnader. Om mäs- ter Johans arbete kan dragas vissa slutsatser av en redogörelse för branden 1388. Där funnos två stenhus (det ena sannolikt ingående i munkklostret, medan det andra motsvarar norra längan vid nunneklostergården) och ett provisoriskt träkapell. Man hade säkerligen noggrant följt Birgittas idealplan, som kan rekonstrueras på följande sätt. Norr om kyrkan skulle nunneklostret ligga med en länga parallell med och lika lång som kyrkan. Från denna byggnad skulle en länga i öster bl. a. utgöra förbindelsen med kyrkan, och genom en korsgång i väster blev nunnornas gård helt sluten. I söder skulle munkklostret placeras i nord-sydlig riktning. Vissa avvikelser mot denna plan gjordes emellertid beroende mest på en förskjutning av kyrkans läge åt öster och mot norr. Detta med-

förde bl. a. att ingången till systrarnas läktare ej kom att placeras i kyrkans östparti utan mera fristående i nordskeppet, vilket icke varit Birgittas mening. Kyrkans kor fullbordades 1398, och vid samma tid pågick också byggnadsarbeten vid klostret. Den norra längan, som innehöll kapitelsal, auditorium, arbetssal och dormitorium, stod redan färdig. För att bereda plats för nya lokalbehov — refectorium, kök, talehus m. m. — uppfördes den västra längan. Den blev emellertid något förskjuten åt väster för att få förbindelse med en del lokaliteter norr om munkklostret, motsvarande de delar, som nu frilagts framför kyrkans kor. Tidigare hade munkkonventets stora byggnad uppförts innehållande dormitorium, till vilken fogades ett refectorium år 1398 och senare en kapitelsal (nuv. södra flygeln). Fyra år senare skedde en preliminär vigning av klostret. Till nunnekonventet fogades ytterligare en byggnadslänga åt nordväst. Den slutade med ett stort avträde beläget vid stranden över sjön. Först med kyrkans fullbordande 1430 invigdes hela klostret definitivt.

Kyrkan låg mitt i klosteranläggningen, och högkoret fick därvid en speciellt poängterad plats och utformning. Här förlades det åt väster. Varför? Författaren söker i denna del ingå på svaromål. Kan förklaringen vara så enkel, att Birgitta velat betona det för Vårfrumässan avsedda Mariaaltaret, som låg åt öster, på högaltarets bekostnad? Högaltaret utformades emellertid mycket ståtligt. Enligt Birgittas föneskrifter placerades tolv små altare på breda, låga trappsteg, som ledde från högaltaret till långhusgolvet. Koret avgränsades från menighetens rum med ett galler. Även utmed långsidorna stodo smärre altaren. Östpartiets gestaltning har varit föremål för mycken spekulatiön. Ursprungligen hade man räknat med ett enda kor i öster. Men sedermera bestämde man sig för att dela koret i tvenne, ett Mariakor och ett särskilt systrakor. Slutligen återgick man emellertid till den första tanken. Utanför östgaveln uppfördes en sakristia. Östkoret invigdes åt Maria, Anna och Birgitta. Men då kravet på ett för menigheten mera tillgängligt Birgittaaltare blev större, placerades ett sådant nedanför östkoret och invigdes 1459.

Systrarna fingo sin plats i kyrkan på en särskild läktare på norra sidan. Förf. har lyckats rekonstruera den äldsta utformningen av denna, som gick ända fram till pelarparraden. Senare ersattes den med en smalare och längre läktare på samma sida förbunden med systrakoret i öster, där nunnorna sannolikt placerades. På motsvarande sätt disponerade prästerna ett kor på södra sidan. Trappor ledde ned till golvet, och det är därför sannolikt att dessa byggts för processioner.

Om man söker rekonstruera interiören i enlighet med dessa antydningar, vilka i Berthelsons framställning fått en fyllig och ytterst intressant skildring, framstår klosterkyrkans inre som ett mycket rikt möblerat rum prytt med utomordentligt dyrbara konstverk i skulptur och textil. Prägeln av enkel monumentalitet, som

forskarna velat betona, ägde den knappast på grund av allehanda skrank och läktare samt altaren runt om. Denna bedömning härledes från kyrkans nuvarande nakna utseende.

Förf. granskar de utomsvenska klostren med samma framgång och gör slutligen en överskådlig sammanställning av resultaten. Liksom i kapitlen om Vadstenaklostret visar förf. en mogenhet i omdömen och vetenskaplig stringens, som endast följer den, som fått tillfälle att under en lång följd av år fullfölja en stor uppgift. Bokens betydande värde ur konsthistorisk synpunkt förhöjes av ett stort antal ypperliga bilder. Särskilt äro de tecknade rekonstruktionerna ägnade att förtydliga författarens framställning. Berthelsons stora arbete har tjänat förf. som doktorsspecimen och ingår dessutom i Vitterhets Akademiens handlingar.

Bengt Cnattingius.

Flectamus genua.

Uppslaget till denna och följande två uppsatser har givits vid studiet av det genom Laurentius Petri-Sällskapet nyutgivna *Mis-sale Lundense*. Det gäller i alla tre fallen några små egendomligheter, som behöva historisk belysning.

Flectamus genua — leuate.

Den nuvarande romerska gudstjänsten har ju blott vid ett enda tillfälle bevarat en motsvarighet till vår allmänna kyrkobön, de s. k. orationes sollemnes, vilka bedjas i den ålderdomliga katekumenmässan eller kanske rättare ordets gudstjänst, som blott brukas på kyrkoårets enda »aliturgiska» dag, långfredagen.

Dessa orationes pro ecclesiasticis ordinibus hava en bestämd uppbyggnad. Efter prästens inledande uppmaning till bön för ett särskilt ämne: *Oremus dilectissimi* etc., ropar diaconen: *Flectamus genua* — varpå följer en hastig genuflex. Diaconen ropar så: *Leuate*. Varpå prästen sammanfattar i en kort kollektbön. Det kan i förbigående vara av intresse att påpeka, hurusom Laurentius Petri i K O 1571 nämner en liknande ordning som en av de två huvudtyperna för »almennelig bön»¹⁾.

Dessa orationes sollemnes äro icke blott kända från den ro-

¹⁾ Nyutgåvan 1872: Handlingar rörande Sveriges historia II:II sid. 87 f.